

21. ULUSLARARASI HİDIRELEZ BAHAR ŞENLİKLERİ
Mayıs 2012
Çalıklı, Valandova / MAKEDONYA

KATILIM BELGESİ

3-6 Mayıs 2012 tarihlerinde Makedonya'da düzenlenen 21. Uluslararası Hıdırelez Bahar Şenlikleri çerçevesinde, T.C. Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu ile, Makedonya Valandova Çalıklı Hıdırelez Bahar Şenlikleri Derneği birlikte düzenledikleri ve 05-06 Mayıs 2012 tarihinde Makedonya'nın başkenti Üsküp'te düzenlenen 17.ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU'na bildiri ile iştirak eden

Sayın, **Hasan TELLİ**'ye

Bu onur belgesi, şükran duygularımızın ifadesi olarak, saygılarımızlatakdin edilmiştir.

Prof. Selami TAHİR
Sempozyum Başkanı

Dr. Senol TAHİR
Festival Başkanı

HKAK

HID-BAH-ŞEN-FEST

17. ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

Üsküp-Makedonya, 05-06 Mayıs 2012

BİLDİRİLER

**21.Uluslararası Hıdırellez Bahar Şenlikleri Festivali- Çalıklı,
Valandova/ MAKEDONYA
(04 – 07 Mayıs 2012)
17. ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU
(07 Mayıs 2012 Üsküp, Makedonya)**

DÜZENLEME VE YÜRÜTME KURULU

Prof.Dr.İrfan Ü.NASRATTINOĞLU (Genel Koordinatör)

Dr. Şenol TAHİR (Genel Koordinatör)
Prof. Selami TAHİR (Sempozyum Başkanı)
Dr. Salih ÜNVER (Sempozyum Genel Sekreteri)
Zehriyan SALİH (Basın-Halkla İlişkiler)

BİLİM KURULU

(Soyadlarına göre alfabetik sırayla)

Prof.Dr.Arif AGO (Makedonya)
Prof.Dr.Erman ARTUN (Türkiye)
Prof.Dr.Gülzura CUMAKUNOVA (Kırgızistan)
Doç.Dr.Gülin ÖĞÜT EKER (Türkiye)
Prof.Dr.Tuncer GÜLENSOY (Türkiye)
Prof.Dr.Mediha GÜLER (Türkiye)
Prof.Dr.İsa HABİBBEYLİ (Nahçıvan-Azerbaycan)
Prof.Dr.Cengiz HAKOV (Bulgaristan)
Prof.Dr.Hamdi HASAN (Makedonya)
Doç.Dr.Fadil HOCA (Makedonya)
Prof.Dr.Celil NAGİYEV (Azerbaycan)
Doç.Dr.M.Naci ÖNAL (Türkiye)
Prof.Dr.Ali Rafet ÖZKAN (Türkiye)
Doç.Dr.Melahat PARS (Türkiye)
Prof.Dr.Sevim PİLİÇKOVA (Makedonya)
Prof.Dr.Hayrettin RAYMAN (Türkiye)
Prof.Dr.Suphi SAATÇİ (Türkiye)
Prof.Dr.Halim SERARSLAN (Türkiye)
Prof.Dr.Fafo TELATAR (Türkiye)
Prof.Dr.Stepan VARBAN (Moldova)
Prof.Dr.Tülay UĞUZMAN (Türkiye)
Prof.Dr.Zeynep ZAFER (Türkiye)

<https://hidfestmakedonya.com/sempozyum-duezenleme-2012-yl/>

17.ULUSLARARASI
TÜRK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU
Üsküp-Makedonya, 05-06 Mayıs 2012
BİLDİRİLER

ISBN : 978-8944-5264-4-9

Kapak Tasarım : Ahmet KINIK

Baskı ve Cilt
Sage Yayıncılık Matbaacılık Sanayi Tic. Lmt. Şti.

Kazım Karabekir Cad. Kültür Han No: 7 / 101 - 102
İskitler / ANKARA

Tel: (0312) 341 00 05

S U N U Ş : İ.Ü.NASRATTİNOĞLU.....	5
1. Tülay UĞUZMAN.....	7 - 19
2. Zeynep ZAFER.....	20 - 27
3. Zekiye ÇAĞIMLAR.....	28 - 36
4. Mariya LEONTİÇ.....	37 - 42
5. Fadıl HOCA.....	43 - 53
6. İldem AYTAR.....	54 - 63
7. Şebnem ATAKAN.....	64 - 68
8. Ayfer YILMAZ.....	69 - 79
9. Melahat PARS.....	80 - 82
10. Arslan BAYIR.....	83 - 91
11. Kenan OFLAZ.....	92 - 95
12. Mürüvvet Özlem PARER.....	96 - 106
13. Seda KÖYCÜ.....	107 - 115
14. Nazan TUTAŞ.....	116 - 123
15. Hasan TELLİ.....	124 - 131
16. Zeynep GARGİ.....	132 - 140
17. Ayşe FIÇICIOĞLU.....	141 - 151
18. Gülşen ARSLAN ELKIRAN.....	152 - 160
19. Derviş ERGÜN.....	161 - 166
20. Feyza DEMİR.....	167 - 175
21. Dragitsa JIVKOVA.....	176
22. Kleanti ANOVSKA.....	177

MAKEDONYA'NIN BAĞIMSIZLIK SONRASINDA VALANDOVA YÖRESİNDE İSLAMİYETİN GELİŞİMİ

Hasan TELLİ¹

I. GİRİŞ

VALANDOVO BÖLGESİNDE TÜRKLER

"MAKEDONYA'NIN BAĞIMSIZLIK SONRASINDA VALANDOVA YÖRESİNDE İSLAMİYETİN GELİŞİMİ" konulu bu makteimizde bölgede yaptığımız inceleme, araştırmalar, gözlemler ve bölge halkıyla yaptığımız görüşmelerden hareketle Valandovo bölgesindeki Türk köylerinde son dönemdeki islami gelişmeler hakkında bilgiler vermeye çalışacağız. Çalışmamızda bölgedeki dini yapılanma, dini hareketlilik ve din hizmetleri alanındaki gelişmeler ele alınacaktır. Valandovo şehri Makedonya'nın güney doğusunda olup Yunanistan sınırına yakın bir şehirdir. Valandovo bölgesi I. Murat döneminde Osmanlı topraklarına girmiş ve 1912 yılına kadar yaklaşık 530 yıl Osmanlı idaresinde kalmıştır. Osmanlı döneminde özellikle Konya-Karaman bölgesinden gelen Türkler Valandovo bölgesine yeleşmişler ve asırlarca bu bölgede Hıristiyan halkla barış ve huzur içinde yaşamışlardır. Valandovo Osmanlı döneminde Doyran'a bağlı bir köydür. Doyran ise Selanik Sancağına bağlı bir kazadır.² Doyran ve tevbii Doyran kaymakamlığı tarafından idare edilmektedir.³ Valandovo bölgesinde pek çok Türk köyleri mevcutken Osmanlı devletinin çekilmesiyle beraber bunların çoğu göçler sebebiyle boşalmış, bir çoğu şimdi insanların yaşamadığı taş ve kiremit yığınlarından oluşan harabeler haline gelmiştir. Valandovo yöresinde göçlerden dolayı boşalıp harabe haline gelen köyler şunlardır: Tatarlı, Terzili, Ayranlı, Veyselli, Başılı, Baraklı, Arazlı-Göleli, Plavuş, Çepeli, Buluntulu, Çeştova, Kavuskova, Bayrambosu, Cumabosu, Sevindikli ve diğerleri. Daha önceden Türk köyü olup da şuan tamamen Makedon ve Sırp'ların yerleştiği Makedon ve Sırp köyler de vardır. Pirova, Udova ve Rabrova Makedon köyleri, Yusufova ve Çirinça (sırıña) ise Sırp-Makedon köyleridir. Bugün valandovo bölgesinde var olan ve sadece Türklerin yaşadığı Türk köyleri ise şunlardır: Kalkovo, Kızıldoğan, Dedeli, Gökçeli, Çalıklı, Durutlu, Bahçebozu, Koçullu, Urgancılı, Pırıstan, Kurthamzalı, Memişli, Ormanlı, Dırlonbosudur. Bu köylerin bazılarının nüfusu oldukça azalmış durumdadır. Bölgede Türklerin ekonomik durumları oldukça zayıf denilebilir. Fabrikalarda ve bağlarda işçi olarak çalışanların aylık maaşları yaklaşık 120-180 avro civarındadır. Bu ise geçim için pek de yeterli değildir. Komünist Tito döneminde çeşitli siyasi oyunlarla bazı Türk köylerinin toprakları Türklerin elinden alınmıştır. Örneğin Dedeli köyünün verimli tarlaların hemen hemen tamamına devlet tarafından el konulmuş halkı fakir bırakılmıştır. Bölgedeki ekonomik sorunlar nedeniyle son asırda yıkılmış olan cami ve minarelerin yenilenmesi, restore edilmesi ve yenilerinin yapılması oldukça zor olmuş, bölge halkı çocuklarını uzak şehirlerdeki dini eğitim veren okullara gönderememişler ve çocuklarının din eğitimi alabilecek eğitim masraflarını karşılayamamışlardır. Valandovo bölgesi camileri İştıp müftülüğüne bağlıdır. Şuanki İştıp Müftüsü İsa İsmaili'dir. Radoviş'ten Süleyman Yakup Hoca İştıp Müftülüğü'ne bağlı olarak bölgedeki cami ve minare inşaatlarının yapılmasında aktif rol oynamaktadır. Valandovo bölgesi camilerdeki din görevliler İştıp Müftülüğü tarafından tayin edilmektedir. Türkiye cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak Üsküp Din Hizmetleri Müşavirliği bünyesinde hizmet vermek üzere Valandovo bölgesine 5 yıllığına 3 din görevlisi gönderilmiştir. Bunlardan Hasan Telli Dedeli köyünde, Kadri Uyar Çalıklı köyünde ve Yunus Bozok Bahçebozu köyü camiinde din görevlisi olarak hizmet vermektedir.

¹ Hasan TELLİ: Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesinde Doktora öğrencisi, Ankara Beypazarı vaizi ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak Makedonya Valandovo Dedeli köyü cami din görevlisi,

² Başbakanlık Osmanlı arşivi, Fon kodu: A.DVN. gömlek no: 73, Dosya no: 52

³ Başbakanlık Osmanlı arşivi, Fon kodu: KK.d. gömlek no: 6431

II. MAKEDONYA'NIN BAĞIMSIZLIK SONRASINDA VALANDOVA YÖRESİNDE İSLAMİYETİN GELİŞİMİ

A. VALANDOVO YÖRESİNDE DİNİ YAPILANMA –CAMİLERİN YENİLENME SÜRESİ

1. Valandovo'da Batmış Türk Köylerde Camilerin durumları

Osmanlılardan sonra ahalisi göç eden ve kimsesiz kalan Valandovo bölgesindeki Tatarlı, Terzili, Ayrıanlı, Veyselli, Başılı, Baraklı, Arızlı-Göleli, Plavuş, Çepeli, İzleş, Buluntulu, Çeştova, Kavuskova, Bayrambosu, Cumabosu, Sevindikli, Çavuşlu, Duşanova, Eski Sobru, Pazarlı gibi köylerde camiler harab olmuş durumdadır. Daha önceden Türk köyü olup da şuan tamamen Makedonların yerleştiği Makedon köyleri haline gelen Pirova, Udova ve Rabrova köylerinde camiden eser ve iz kalmamıştır. Bölgede hane sayısı 3-5 haneye kadar düşen Türklerin yaşadığı Durutlu, Urgancılı, Memişli ve Ormanlı köylerinde camiler yıkılmış ve harebe olmuş vaziyettedir. Buralarda camilerin yenilenmesiyle ilgili bir gelişme yoktur.

2. Günümüzde Türklerin Yaşadığı Valandovo Bölgesindeki Camilerin yenilenme süreci

Osmanlıların çekilmesinden sonra Makedonya cumhuriyeti devleti kurulana kadar camiler gitgide eskimeye ve yıkılmaya mahkum kalmıştır. Valandovo bölgesindeki eski camilerin yenilenmesi özellikle son 10 yıl içinde gerçekleştirilmiştir. Bölgedeki minarelerin yapılması da son yıllarda olmuştur. Bugün valandovo bölgesinde var olan ve sadece Türklerin yaşadığı Türk köylerinde ise durum şu şekildedir.

3. Kalkova köyü camisi: Yaklaşık 90-100 haneli bir Türk köyü olan Kalkovo köyünün eski camisi 2000 yıllarında yeniden yapılmıştır.. Cami ibadete kullanışlı ve bakımlı durumdadır. Geceleri aydınlatma sistemi olan minaresi Radoviş'ten Süleyman hocanın öncülüğünde yapılmıştır. Caminin dışarıya yönelik ses sistemi mevcuttur. Caminin lojmanı vardır ve din görevlisi şuan Tarhan Hoca'dır.

4. Kızıldoğan köyü camisi: Kızıldoğan köyü 33 hane olup camisi Osmanlı döneminde kalma eski bir camidir. Cami son yıllarda çok perişan bir durumdaken özellikle İzmir'e göç eden göçmenlerin destekleriyle 2006 yılında cami yenilenmiş ve 2010 yılında 26 metrelik minaresi minare yapılmıştır. Yaklaşık 100 kişilik cemaat kapasitesine sahip olan caminin hemen karşısında lojmanı vardır. Daha çok kuran kursu olarak kullanılmaktadır. Kızıldoğan köyü camisinin minaresi Minare Valandovo'ya girişten gözükmektedir. Caminin tarihi iki kitabesi vardır. Kitabenin biri h.1236 /m.1820 tarihlidir. Camiyi yapının Hacı İbrahim olduğu ifade edilen ikinci kitabe h.1223/ m. 1808-1809 yıllarına aittir. Bu kitabelerdeki tarihlerin caminin ilk yapılaşına değil tamir tarihlerine ait olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Son dönemlerde 2010 yılına kadar Kızıldoğan köyünde Harun Hoca gönüllü olarak imamlık yapar. Daha sonra İştîp Medresesinden mezun olan Recep Şabanov Hoca, 2010 tarihinden beri imamlık yapmakta ve camide öğrencilere dini bilgiler dersleri vermektedir.

5. Dedeli köyü camisi: 65 haneli Dedeli köyünün camisi Osmanlı döneminden kalma asırlar öncesine ait eski bir camidir. Bölgedeki en eski camilerden biridir. İzmir'e göç eden göçmenlerin katkılarıyla 2005 yılında caminin tavanı tamamen yenilenir ve güzelleştirilir. 100 cemaat kapasitesinde olan caminin hoparlör sistemi yenilenmiştir. Cami minaresinin temeli Radoviş'ten Süleyman Yakup Hoca'nın destekleriyle 2009'da atılmış 3 yıl beklemeden sonra Dedeli köyü din görevlisi Hasan Telli'nin öncülüğünde 2011 yılında tamamlanmıştır. 31 metre yükseklikte ve iki şerefeli yapılan Dedeli köyü minaresi şuan itibariyle Doğu Makedonyanın en büyük minaresidir. 2010 yılında camiye bahçeli bir lojman satın alınmıştır. İhtiyaçları giderilerek oturulacak hale getirilmiştir. 1990'lardan sonra Salih Hocanın yetiştirdiği Sezgin recebov Hoca ve Koray Recebov Hoca gönüllü olarak dedeli camiinde son yıllara kadar hocalık yapar. En son 10 aralık 2009 tarihinden itibaren (5 yıllığına) Türkiye'den Diyanet İşleri Başkanlığından Hasan Telli Hoca Dedeli köyü camiinde din görevlisi olarak görev yapmaktadır.

6. **Gökçeli köyü:** 35 haneli Gökçeli köyü cami 1995 yılından sonra Salih Hocanın katkılarıyla yapılmıştır. Cami son dönemdeki depremde biraz hasar görmüştür. Şimdilik idareten kullanılmaktadır. Din görevlisi olmadığından ezanlar düzenli okunmamaktadır. Medresede okuyan Emrah Hüseyin mezun olunca köyde imamlık yapacaktır. Caminin minaresi ve lojmanı yoktur. günümüzde valandovo bölgesinde hocası olmayan köylerden biridir.

7. **Çalık köyü:** 100 haneli Çalık köyü cami 1988 yıllarında tamamen yenilenerek yapılmıştır. Ev görünümündeki cami tek katlı olup iki bölümden oluşur. Yaklaşık 100 kişilik cemaat kapasitesi olan caminin bahçesi oldukça güzel düzenlenmiştir. Caminin 18 metrelik minaresi oldukça şirin gözükmetedir. Son asırda Valandovo bölgesinde yapılan ilk minaredir. 2010 yılından beri imamlık yapan Kadri Uyar'ın ve Radoviş'ten Süleyman Hocanın öncülüğünde köyde camiye ait güzel bir lojman ve bitişğinde Kuran Kursu yapılmıştır.

8. **Bahçebozu-Koçullu Köyü:** 35 haneli Bahçebozu-Koçullu köyünün eski camisi son dönemdeki depremde hasar görmüş ve yıkılmıştır. Yeni caminin inşası 2011'de tamamlanmıştır. edilmiştir. 3 katlı yapılan caminin en alt katı lojman olarak kullanılmaktadır. inşaatı henüz bitmemiştir. Caminin birinci katı şimdi geçici olarak faaliyet göstermektedir. Bahçebozu camii bölgenin en büyük ve kubbeli ilk camisidir. Cami'nin yapılışına Bahçebozu köyü cami hocası Enver Hoca öncülük etmiş ve Radoviş'ten Süleyman Yakup Hoca ile Ohri Tekke Camii din görevlisi İsmail Durna Hoca katkı sağlamıştır. Camiye pek çok yerden yardımlar yapılmıştır. Caminin minaresi 2012'de tamamlanmış masrafları Resne ve Bursa Belediyesinden karşılanmıştır. camide uzun süre Enver Hoca hoca görev yapmış 2011'de Diyanet İşleri Başkanlığından gelen Yunus Bozok imamlık yapmaktadır. Koçullu köyünde eski camisi yanmış Bahçebozu köyüne yakın-bitişik olduğu için yeniden yapılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

9. **Kurthamzalı köyü Camii:** Kurthamzalı köyü 25 hane olup eski bir camisi vardır. 2009 depreminde cami biraz hasar görmüş duvarları çatlamış ama bu haliyle camide ibadete devam edilmektedir. Caminin girişin yanında depo olarak kullanılan küçük bir oda vardır. 40-50 cemaat kapasitesine sahip caminin giriş tarafına 2010 yılında yeni bir minare yapılmıştır. Minarenin yapılmasında Radoviş'ten Süleyman Yakup Hoca ve Kurthamzalı köyünden Recep Alimov Hoca öncülük yapmıştır. Caminin yenilenmesine ihtiyaç vardır. İştup Medresesinden mezun olan Birdan Alimov Hoca Temmuz 2010 tarihinden beri imamlık yapmaktadır.

10. **Pristan köyü Camii**

Pristan köyü 13 haneli bir Türk köyüdür. Pristan köyü camii 1988 yıllarında Salih Hocanın gayretleriyle yaptırılmıştır. Ev görünümünde olan caminin giriş antresi ve misafirhane olarak kullanılan bir odası vardır. 30 cemaat kapasitesinde olan cami oldukça şirindir. Caminin lojmanı yoktur ama misafir için bir odası vardır. Mihrap ve minber çok sadedir. 2012'de caminin minaresi yapılmış, masrafları Bursa Belediyesince karşılanmıştır. Caminin imamı yoktur. Köyden Abdullah amca hergün ezan okumakta köyü ezansız bırakmamaktadır. Köyde Cuma namazı kılınmaz. Cuma namazına Abdullah amca Çalık köyü camiine gider.

11. **Durlobosu köyü camii:**

Durlobosu köyü 16 haneli bir türk köyüdür. Köyün ortasında eski bir camisi mevcuttur. Ev görünümünde inşa edilen cami, son yıllarda yeniden tamir edilmiş ancak bitişindeki 2 odası hala yıkık durumda tamir edilmeyi beklemektedir. Caminin minaresinin temeli şubat 2012'de atılmış henüz tamamlanamamıştır. caminin bazı tadilat ve yenilemelere ve minarenin tamamlanmasına ihtiyacı vardır. caminin bitişğinde sohbet odası vardır. caminin lojmanı yoktur. Ses sistemi çalışmaktadır. Camide Konya ilahiyat Fakültesi mezunu Refik Hoca imamlık yapmaktadır. Maaşını Türkiye Diyanet Vakfı karşılamaktadır.

Kalkova köyü camii

Kızıldoğan köyü camii

Dedeli köyü Camii

Gökçeli köyü Camii

Çalıklı köyü camii

Kurthamzalı köyü camii

Durlobosu köyü camii

Pristan köyü camii

B. VALANDOVO YÖRESİNDE GÜNLÜK HAYATTA İSLAMİYETİN GELİŞİMİ

Valandovo bölgesi Türkleri sünni ve hanefi bir anlayışla İslami yaşantılarını asırlardan beri devam ettiregelmişlerdir. Vahhabilik ve hanefi mezhebi dışındaki bir dini anlayış bölgede yoktur. Türk köylerinde hanefi sünni anlayış hakimdir. Osmanlı döneminde dini yaşantı ve anlayışın çok canlı olduğu camilerin cemaatle dolduğu ifade edilmektedir. Osmanlıların çekilmesinden sonra göç dalgalarıyla beraber pek çok Türk köylerinin boşalması, Türk nüfusunun azalması ve din eğitimi görmüş kimselerin gitmesi, Komünist Tito döneminde uzun zaman çeşitli dini baskılar, dine karşıt bir siyasi anlayış, ekonomik sıkıntılar ve çalışma saatlerinin uygunsuzluğu gibi sebeplerle camiler kapanma durumuna gelmiş bir çoğu da yıkılmaya yüz tutmuş. Komünist Yugoslavya döneminde kıyafet kanunuyla Türk kadınların giydiği ferace ve hocaların giydiği sarık yasaklanır. Türkler, kendilerinin ve çocuklarının din eğitimi alacağı eğitim kurumlarından mahrum bırakılır. Camiye giden, namaz kılan, oruç tutan resmi görevli kişiler baskı altında tutulur. Camiler resmen kapanmasa da çeşitli siyasi baskılarla kapanmaya mahkum hale getirilir. Osmanlıların bölgeden çekilmesinden sonraki tüm olumsuzluklara ve bağımsızlık sonrasındaki misyonerlik faaliyetlerine rağmen bölgedeki Türkler dinlerinden ve ehli sünnet dini anlayışlarından asla vazgeçmemişleridir. Bu zamana kadar İslamiyetten ayrılan bir Türk'ün olduğu duyulmamıştır. Bugün Türkler arasında dini hassasiyetlerin en başında gelenlerinden bazılarını şu şekilde sayabiliriz. Allaha birliğine, Hz. Muhammed'in peygamberliğine (Lailahe illallah Muhammedun Rasulullah) ve imanın diğer şartlarına olan inanç, İslamın şartlarını kabul, Domuz eti yememek, çocukların sünnet ettirilmesi, gayr-i müslim ile evlenmemek, yeni doğan bebeklerin kulağına ezan ve kamet okuyarak isimlerini koyma, cenazelerin İslami usulle techiz, tekfin ve defin edilmesi, cenazelerin müslüman mezarlığına defnedilmesi, ezan, özellikle bayram namazlarına iştirak, Ramazan ve Kurban bayramı kutlamaları, kurban, gusul, dini nikah, mevlid, geçmişleri için Kuran okutmak, Cuma namazında cemaatin yeme içmesi için camiye yiyecek ve içecek göndererek tasaddukta bulunma, yardımseverlik, misafirperverlik, çocuklarına Türkçe isim koyma, gibi. Valandovo bölgesinde dini bir yasak olmamasına rağmen amca, dayı, teyze ve hala çocukları arasında yani kuzenler arasında evlenme, haram gibi görülerek kesinlikle yapılmamaktadır. Türkler arasında köylerinde dine, camiye ve ibadetlere ilgi ve alaka her geçen gün artmaktadır. Türk köylerinde yapılsa da İslamdan ayrılı başka bir dine geçen hiç bir Türk duyulmamıştır. Türk köylerinde hırsızlık, dövüş, kavga, bağırıtı, çağırıtı yoktur. kapı pencere açık yatılır ve herkesin bir çok önemli eşyası avlusundadır. Türklerde aile bağları çok güçlüdür. Bir evde babalt-ogullu 2-3 hane birden yaşamakta kalabalık ev ortamında çocuklar daha terbiyeli yetişmektedir.

Türk köylerinde dini hayatla ilgili bazı temel başlıkları kısaca şu şekilde sıralayabiliriz

1.Cami ve cemaate devam durumu: Kalkova, Kızıldoğan, Dedeli, Çalıklı, Durlobosu, Bahçebozu-Koçullu ve Kurthamzalı köylerin 5 vakit ezan okunmakta ve 5-15 kişilik cemaatle vakit namazları kılınmaktadır. Bu köylerde Cuma namazlarında cemaat sayısı vakitlere göre daha da artmaktadır. Pristan köyünde imam olmamasına rağmen köyden abdullah amcanın gayretleriyle günlük bir iki vakit ezan okumakta ama Cuma namazı kılınmamaktadır. Gökçeli'de ise 7-8 yıldır din görevlisi ve namaz kıldırıcı olmadığından düzenli ezan okunmamakta, Cuma ve bayram namazları kılınmamaktadır. Hane sayısı az olan Memişli, Ormanlı, Urgancılı gibi köylerde ne ezan okunmakta ne de Cuma namazı kılınmaktadır. Son yıllarda cami ve cemaate bağlılığın ve devamın hızla arttığı görülmekte, gençlerin ve çocukların camiye daha bağlı ve içli dışlı olduğu görülmektedir.

2.ramazan ayı ve dini bayramlar: Ramazan ayı geldiğinde bölgedeki Türkler arasında oruç tutanlar vardır. Ramazan ayında Dedeli köyü ve bazı köylerde hala sahurda Ramazan davulcuları davul çalmaktadırlar. Dedeli ve bazı köylerde sahur ve iftarda köy hocasına ve Ramazan davulcusuna köydeki tüm haneler sırayla yemek gönderirler. Ramazan davulcusu o ayda iki defa köyü gezerek bahşiş toplar. Teravih namazlarına katılım daha da artmaktadır. Bayanlar da camide teravih namazına iştirak etmektedir. Valandovo Türk köylerinde dini bayramlar coşkuyla kutlanmaktadır. Ramazan ve Kurban bayramı arafesinde bayram için hazırlıklar yapılır. Bayram sabahı camiler cemaatle dolar, bayram namazı akabinde camide veya bahçesinde topluca bayramlaşma yapılır. Kahvaltıdan sonra çocuklar evleri tek tek dolaşarak bayram hediyeleri toplarlar. Komşular ve köyler arasında karşılıklı bayram ziyaretleri yapılır, bayram yemekleri, pasta, börek, tatlıları ve ikramları yenilir. Misafirler ikramsız kaldırıılmaz. Kurban bayramlarında imkanı olanların bazıları kurban kesmektedirler. Ancak bölge insanının ekonomik sıkıntılarının dolaylı kurban kesimi az olur. Buna rağmen kurban kesenlerin sayısı git gide artmaktadır. Kurban bayramlarında Türkiye'den vekalet yoluyla kesilen kurbanların payları Türk köylerinde dağıtılmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı ve türkiye'deki çeşitli sivil toplum kuruluşlarının ve vakıfların göndermiş olduğu vekalet yoluyla kesilen kurban payları son yıllarda devamlı dağıtılmaktadır. Kurban bayramı günleri dışında ev yaptırma ve araba alma gibi önemli bir nimete sahip olunca bazen adak olarak bazen de şükür olarak Kurban kesilir. Örneğin bir traktör alındığında kazadan beladan korunmak niyetiyle traktörün dibinde bir kurban kesilir.

3. Hac ibadeti: Valandovo bölgesi Türk köylerinde hacca gidenlerin sayısı bugün parmakla sayılacak derecede azdır. Günümüzde hacca gidenler şunlardır. Dedeli köyünden Tayip Tahir ve eşi Ayşe Tahir, Kızıldoğan köyünden Ali Mollaaliyev ve eşi ile Harun Hoca ve Memişli köyünden Hüseyin Memişov'dur. Hacca gidenlerin az olmasının en önemli etkenlerinden birisi de maddi imkanların yetersizliğidir.

4.Mevlid-i şerif programları: Valandovo bölgesi Türklerinin dini adetleri arasında mevlit çok yaygındır. Bir kişinin vefatından sonra yakınları tarafından mutlaka mevlid okutulur. Ayrıca uzun yıllar geçmesine rağmen vefat etmiş anne-baba, dede-nine, evlad-kardeş gibi yakınlarının ruhu için ayrıca ev, araba satın alınması münasebetiyle de fırsatlar buldukça mevlit okutturulur. Mevlid bahirleri aralarında topluca salavatlar getirilir. Bölgenin kendine has güzel bir salavat makamı vardır. Mevlit genelde kişinin kendi evinde okutulur. Eş, dost, akraba ve komşular mevlid programına davet edilir. Mevlid okunduktan sonra yemek ikram edilir. Mevlid yemeklerinde genelde bölgeye has piriç ve etten yapılan kapama yemeği ve kuru fasulye yemeği yapılır. Evlerin yanısıra zaman zaman camide de mevlidler okutulur. Dedeli köyünde Aralık 2009 yılından itibaren her Cuma camiden minare hoparlöründen mevlid okunmakta, camiye gelemeyenler evlerinde mevlidi dinleyebilmektedirler. Cuma Mevlidleri cami cemaatinin artırılması ve dini bir kültürün oluşması yönüyle fayda sağlamaktadır. Cuma namazı sonrasında yemek ikramları yapılmaktadır.

Bahçebozu köyü - Mevlid

Kızıldoğan köyü- Mevlid

Çalıklı köyü- Mevlid

5. Cuma vaazlarının etkinleştirilmesi: Bağımsızlık sonrasında camilerde din görevlilerinin daha düzenli olması ve son yıllarda resmi atamaların yapılmasıyla birlikte Cuma namazlarında vaazlar ayrı bir önem kazanmaktadır. Türkiye'den gelen din görevlileri Dedeli ve Bahçebozu köyünde Cuma vaazları ve hutbeler, vaaz öncesi kuranı kerim okunması minare hoparlöründen tüm köyün duyacağı şekilde yapmaktadır. Vaazların bu şekilde yapılması toplumsal dini bilgi, duygu ve havanın oluşmasında çok önemli rol oynamaktadır. Vaaz ve hutbeler özellikle Cuma için camiye gelemeyen kadınlar tarafından ilgiyle takip edilmektedir.

6. Günlük cami sohbetlerinin başlatılması: Özellikler 2009'dan sonra Türkiye'den gelen din görevlilerinin çalışmalarıyla günlük sabah veya yatsı namazlarından sonra camide cemaate kısa süreli dini sohbetler yapılmaya başlanmıştır. Hergün bu sohbetler cemaatin ve köylülerinin dini bilgi, birikim ve duygularını artırmakta ve islam ahlakının derunleşmesinde katkı sağlamaktadır.

7. Ev-bakkal -sokakta dini sohbetlerinin yaygınlaştırılması: Son yıllarda türkiye'den din görevlilerinin de etkisiyle ev ziyaretlerinde, dükkanlarda, sokaklarda dini ve ahlaki sohbetler yapılmakta; dinin, hayatın içindeki akışının doğal mecrasında seyretmesine katkı sağlanmaktadır.

8. Çocukların sünnet ettirilmesi: Valandovo Türk köylerinde erkek çocukların hepsi istisnasız sünnet ettirilmektedir. İslamın en önemli sembollerinden bir olarak görülmektedir. Hatta bir iki yılda bir valandovo köylerinden birinde tüm köylere hitap edecek şekilde bir köyde toplu sünnet şölenleri tertip edilmekte ve bayram coşkusuyla sünnet kutlamaları yapılmaktadır. Sünnet olan çocuklar ziyaret edilmekte ve hediyeler verilmektedir. son yıllarda sünnet şölenlerinin en büyüğü Dedeli köyünde yapılmıştır. İstanbul Buhara eğitim vakfı, Resne Hacegan derneği ve Dedeli cami derneğince organize edilen sünnet şöleninde bölgeden 35 çocuk sünnet ettirilmiş, 700 kişilik yemek ikramı yapılmış, dini programlar, tiyatro ve düğünlerle büyük bir şölen havasında sünnet organizasyonu yapılmıştır.

9. Gayri Müslimle Evlenmemek: Valandovo bölgesi Türklerinde bir kaç istisna dışında gayri müslimlerle evlenme yapılmaz. Gayri müslimle evlenenler toplumdan dışlanırlar ve olumsuz bir örnek olarak toplumda anılırlar.

10. Cenaze Merasimleri: Cenaze merasimlerine çok önem veriliyor ve Kuran-ı Kerim ve ehli sünnete göre techiz, tekfin tedfin edilmesine çok itina gösteriliyor. Cenaze bir gece evinde kalıyor ve başında bekleniyor. Etraftaki tüm Türk köylerinde salası veriliyor. Cenazelere her taraftan büyük katılım sağlanıyor. Cenaze evin bahçesinde bir yer hazırlanarak yıkılıyor ve kefenleniyor. Tabuta konuyor ve evden çıkmadan son dua ediliyor ve helallik isteniyor. Daha sonar cenaze tabutla musallaya- meyyiti taşına götürülüyor. Meyyit taşlarının çoğu mezarlık kenarındadır. Burada cenaze namazı kılındıktan sonar sabahtan beri bir grubun çalışıp hazırladığı kabire Hanefi fıkhı usulunce defnediliyor. 2-3 kişi cenazeyi kabre indiriyor ve cenazenin üzeri tahtalarla örtülüyor sonra da kabir toprakla örtülüyor. Kabirin üzerindeki tümseğin üzerine kürek üzerinden su dökülerek gezdiriliyor. Kabre toprak atılırken hocaefendiler sırayla, yasin- 3 ihlas, felak, nas, fatiha surelerini ve bakara süresinin 1. sayfası, okuyorlar. sonra duası ediliyor. duadan sonra hocaefendi cenaze başında telkin veriyor. kabrin biraz ilerisinde uygun bir yerde cenaze sahipleri duruyorlar, cenazeye katılanlar cenaze sahipleriyle tokalaşarak tek tek taziye veriyorlar. sonra katılanların çoğu dağılıyor. cenaze evine gidenlere yemek veriliyor.

Cenaze yıkamaşı Avluda dua ve helallik Meyyit taşında cenaze namazı defin

11. Türbe Ve Kabir Ziyaretleri: Valandovo bölgesinde bugün türbe ziyaretleri pek yaygın değildir. Zaten bölgede pek de fazla türbenin olduğu da söylenemez. Bahçebozu köyünde Ömer Efendi'ye ait bir türbe bulunmaktadır. Daha önceleri bu türbe ziyaret edilirken şimdilerde pek ziyaret yapılmamaktadır. Bahçebozu'ndaki Ömer Efendi'nin türbesine köyden Ali Aliev ailesi yıllardır türbedarlık yapmaktadırlar. Hergün akşamları türbeye su götürürler ve mum yakarlar. Türbedeki zatın gece ibadet ettiği düşüncesiyle ona hizmet etmek için mum yakıldığı ve abdest suyu götürüldüğü ifade edilir. Göçler sebebiyle boşalan ve harabe haline gelen Çepeli köyünde bir türbe olduğu önceleri çok ziyaret edildiği şimdiler de ise yolu olmadığı ve kimselerin yaşamadığından dolayı ziaaetin çok azalmıştır. Çepeli köyündeki bu türbenin makedonlar tarafından da ziyaret edildiği söylenir. Ayrıca Memişli köyünde yıkılan caminin hemen üst tarafında bir türbe bulunmaktadır. Bu türbede Yusuf Efendi yatmaktadır. Yusuf Efendi Osmanlı döneminde yaşamış bölge halkı tarafından değer verilen önemli bir şahsiyettir. Yusuf Efendinin türbesinde 1980'li yıllarda Rifat Hocanın kızı Behra hanım türbedarlık yapmıştır. Valandovo bölgesindeki Türklerde kabir ziyaretleri gözlemlediğimiz kadarıyla hemen hemen hiç yaygın değildir. Bayramlarda, arafe günlerinde Türkiye'de olduğu gibi köylüler tarafından kabir ziyaretleri hiç yapılmaz. 2010-2012 yıllarında Dedeli cami din görevlisi Hasan Telli tarafından köylülerle bazı kandil gecelerinde ve Bayram arafesinde köylülerle topluca bir kabir ziyareti yapılmaktadır.

12. Yeni Doğan Bebeklerin Kulağına Ezan Ve Kamet Okunması Ve İsmi Konması Adeti
Valandovo bölgesi Türk köylerinde köyün hocası davet edilerek yeni doğan bebeklerin kulağına ezan okunup kamet getirildikten sonra duası edilerek ismi konur. Bu güzel sünnetin uygulanmasına çok önem verilmektedir. daha sonra yemek ikramları yapılır.

C. VALANDOVO BÖLGESİ TASAVVUFİ HAYATTA GELİŞMELER

Doğu Makedonya'da tasavvufi hayatta Melamilik, rufailik ve nakşilik gibi tarikatler rağbet görmektedir. 20.yy. ın başlarında doğu makedonya'da melamilerin en önemli liderlerinden biri Ustrumca'da Muhammed Nurul Arabi'dir. Bugün Melamilerin usturmcadaki şeyhi Ramiz Hocadır. Halen Muhammed Nurul Arabi'nin etkisi sürmektedir. Her yıl Ustrumcada Mart ayında Muhammed Nurul Arabi'yi anma törenleri gerçekleştirilir. 2011 yılı mart ayında Ustrumca Kültür merkezinde yapılan 28. Anma programı oldukça coşkulu geçmiştir. Osmanlı döneminde Valandovo bölgesi Türklerinde tasavvufi hayatta melamiliğin devam ettiği görülmektedir. Osmanlı'nın son dönemleri ve SHS Krallığı döneminde Valandovo bölgesinde Dedeli köyünden Şeyh Hasan Efendi ve Şeyh Elmas Efendi'nin melami şeyhi olduğu bilinmektedir. Şeyh Hasan Efendi'nin kabri Dedeli caminin hemen sağ tarafında, Şeyh Elmas Efendinin kabri ise Dedeli köyü mezarlığı giriş tepesindedir. Şeyh Hasan Efendi'nin keramet sahibi olduğu anlatılır. Dedeli köyünden Ahmet Tahir Efendi Şeyh Hasan Efendi'nin kabrinin başında açıktan bir nur gördüğünü ve bu nurun göğe yükselerek tekrar kabrine girdiğini anlatmıştır. Yugoslavya döneminde Tito dönemi ve öncesinde valandovo bölgesinde melamilerin lideri Pristan köyünden

Şeyh Hamdi Efendi'dir. Bölgede Efendi Baba olarak anılır. Şeyh Hamdi Efendi 30 yıldan fazla şeyhlik ve hocalık yapmıştır. Bölge halkı tarafından çok sevilen ve hürmet edilen Efendi Baba'nın pek çok müridi ve talebesi vardır. Cübbesiyle gezen Şeyh Hamdi Efendi'nin etraf köylerdeki müridleri tarafından her hafta Cuma günü ziyaret edildiği söylenmektedir. Şeyh Hamdi Efendi baskılar sonunda Bursa'ya göç etmiş ve orada vefat etmiştir. Valandovo bölgesindeki melamilerin son şeyhi Hamdi Efendi'dir. Aynı zamanda Pristan köyü camisinin hocalığını da yapan Şeyh Hamdi Efendi bölgede en etkin dini şahsiyetlerden bir tanesi olmuştur. Günlük ibadetlere 150 kişinin katıldığı ifade edilmektedir. Şeyh Hamdi Efendi'den sonra bölgede melami şeyhliği yapan kimse yoktur. Günümüzde valandovo bölgesinde herhangi bir tarikatın şeyhliğini yapan kimse yoktur. Tasavvufi hayat bölgede pek yaygın değildir. Ancak Kalkova, Dedeli ve bazı köylerde çok az sayıda kişinin melami olduğu ve bazılarının ise Ustrumca'daki Melami şeyhi Ramiz hocaya bağlı olduğu ifade edilmektedir.

D. VALANDOVO YÖRESİNDE DİN EĞİTİMİ ALANINDA GELİŞMELER

Tüm Makedonya'da olduğu gibi Valandovo bölgesinde de Osmanlı döneminden sonra dini eğitim durdurulmuş özellikle Komünist Tito döneminde camiler ve din eğitimi adeta baltalanmıştır. Makedonya'nın bağımsızlığından sonra camilerde yavaş yavaş din eğitimi başlamış son dönemlerde daha sağlam adımlar atılmaya başlanmıştır.

1. İştîp Hamidiye Medresesinde (İHL) eğitim:

Doğu ve Güneydoğu Makedonya'da din eğitimi veren tek okul İştîp Müftülüğüne bağlı Hamidiye Medresesidir. İştîp Hamidiye Medresesi Deniz feneri Derneği tarafından yaptırılmış ve 2006 yılında hizmete açılmıştır. Medrese, Türkiye'deki İHL konumunda olup Türkçe eğitim verilmektedir. Öğrenciler yatılı olarak kalmakta ve tüm masrafları medrese tarafından karşılanmaktadır. Valandovo bölgesinden bir kaç hariç hemen hemen her köyden bu medresede okuyan öğrenci bulunmaktadır. Mezun olan öğrenciler köylerde imam olarak tayin edilmektedir.

2. Cami dersleri Valandovo bölgesi Türk köylerindeki camilerin çoğunda çocuklara yönelik cami dersleri yapılmaktadır. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığınca bölgeye gönderilen din görevlileri cami derslerine çok daha fazla önem vermektedir. Cami derslerinde temel dini bilgiler verilmektedir. 2009 yılı sonundan beri Dedeli köyü cami dersleri çok daha geniş kapsamda ve renkli yapılmaktadır. Kur'anı kerim, namaz, müezzinlik, imamlık, dualar, dini bilgiler, ilahi derslerinin yanısıra, semazen, dini tiyatro, cami oyun dersleri, cami futbol takımı, piknikler, geziler, rep ilahi çalışmaları, sinevizyonda film ve belgeseller de yer almaktadır. Cami derslerinin renkliliği öğrencilerin derslere devamlılıklarını ve ilgililerini artırmaktadır.